

پیوند اعضاء از منظر

فقه شیعه

www.ketab.ir

دکتر سیده فاطمه طباطبائی

عضو هیات علمی دانشگاه شهید باهنر کرمان

اردیبهشت ۱۳۹۴

سرشناسه : طباطبایی، فاطمه، ۱۳۴۸-
 عنوان و نام پدیدآور : پیوند اعضاء از منظر فقه شیعه
 مشخصات نشر : کرمان: انتشارات پیام مصطفی، ۱۳۹۴.
 مشخصات ظاهری : ۲۸۴ ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۸۸۶-۰۱-۴
 وضعیت فهرست نویسی : فیبای مختصر
 یادداشت : فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nlai.ir> قابل
 دسترسی است
 شماره کتابشناسی ملی : ۲۸۳۰۰۹۱

- عنوان: پیوند اعضاء از منظر فقه شیعه
 - مؤلف: دکتر سیده فاطمه طباطبائی (عضو هیأت علمی دانشگاه شهید باهنر کرمان)
 - ناشر: انتشارات پیام مصطفی
 - نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۴
 - شمارگان: ۱۰۰۰ جلد
 - لیتوگرافی و چاپ: چاپ پیشگام
 - قیمت: ۱۳۰۰۰۰ ریال
 - شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۸۸۶-۰۱-۴
 - آدرس الکترونیکی مؤلف: fatabatabaee@yahoo.com

فهرست

صفحه	عنوان
۱۵	پیشگفتار
۱۹	تاریخچه پیوند
۲۳	بخش اول: قطع عضو و احکام آن
۲۵	فصل اول: قطع عضو میت
۲۷	قطع عضو میت
۲۷	مقام اول:
۲۷	مقاوم دوم:
۲۷	تشریح (قطع)
۲۸	صور قطع (تشریح) عضو:
۳۳	فصل دوم: حکم قطع (تشریح) میت به حسب حکم اولی
۳۵	حکم قطع عضو میت مسلمان
۳۵	دلیل اول - دلیل هتک حرمت مومن
۳۵	متن روایات:
۳۷	نقد و بررسی روایات دال بر هتک حرمت مومن
۳۸	دلیل دوم - روایات دال بر ثبوت دیه
۴۱	نقد و بررسی روایات دال بر ثبوت دیه
۴۳	جمع بین روایات دسته اول و دسته دوم
۴۶	خلاصه مطلب
۴۶	دلیل سوم - روایات دال بر حرمت مثله کردن

۵۱	.....	معنای تمثیل
۵۳	.....	نقد و بررسی دسته سوم از روایات
۵۵	.....	خلاصه مطلب
۵۵	.....	قطع عضو میت کافر
۵۷	.....	حکم قطع عضو میت کافر
۵۷	.....	قول موافق
۵۹	.....	نقد و بررسی روایات
۶۱	.....	خلاصه مطلب
۶۳	.....	قول مخالف
۶۵	.....	حکم قطع عضو مجهول الحال
۶۷	.....	فتاوا
۶۸	.....	حکم قطع عضو مردار حیوان
۶۸	.....	بیان علت حکم به جواز
۶۸	.....	خلاصه مبحث
۶۹	.....	فصل سوم: حکم قطع عضو میت به حسب حکم ثانوی
۷۱	.....	مقام دوم - قطع عضو میت مسلمان به حسب حکم ثانوی
۷۲	.....	اغراض قطع (تشریح)
۷۳	.....	حکم قطع عضو میت مسلمان به منظور پیوند
۷۳	.....	دلیل اول: حکومت ادله عناوین ثانویه بر ادله عناوین اولیه
۷۵	.....	دلیل دوم : قاعده تراحم
۷۷	.....	دلیل سوم: روایات
۷۹	.....	توسعه و تضییق دامنه ضرورت

- ۸۲..... خلاصه مطلب
- ۸۳..... فتاوا
- ۸۵..... حکم تشریح برای معرفت آثار الله
- ۸۶..... حکم تشریح برای تکامل علم طب
- ۸۸..... خلاصه کلام
- ۸۹..... فتاوا
- ۹۱..... حکم قطع و تشریح میت مسلمان برای تشخیص علت مرگ و کشف جرم
- ۹۲..... مراتب اخذ عضو و تشریح
- ۹۲..... خلاصه مبحث
- ۹۲..... موارد تشریح و قطع عضو
- ۹۳..... شرایط جواز تشریح و قطع عضو مرده مسلمان
- ۹۵..... فصل چهارم: حکم قطع عضو از انسان زنده
- ۹۷..... حکم قطع عضو از انسان زنده
- ۹۷..... شروط متبرع
- ۹۷..... حق انسان نسبت به اعضاء خود
- ۹۹..... تبرع شخص زنده به اعضاء خود
- ۱۰۰..... خلاصه مطلب
- ۱۰۱..... محدوده تبرع به اعضاء
- ۱۰۲..... حکم اخذ عضو اعضاء رئیسه کافر که منجر به مرگ یا نقص عضو دهنده است
- ۱۰۳..... حکم اخذ اعضاء رئیسه منجر به فوت مسلمان
- ۱۰۴..... خلاصه مطلب
- ۱۰۴..... حکم اخذ عضو رئیسه منجر به نقص عضو
- ۱۰۵..... ادله دال بر حرمت اضرار به نفس

- دلیل اول - قاعده «لا ضرر و لا ضرار» ۱۰۵
- معانی استنباطی از قاعده ۱۰۶
- دلیل دوم - روایات دال بر حرمت اضرار ۱۰۷
- دلیل سوم - روایات ابواب عبادات ۱۰۹
- نقد و بررسی دلایل از دیدگاه قائلین به حرمت اضرار به نفس ۱۱۰
- اصل بحث ۱۱۱
- نظر مخالف ۱۱۲
- حکم قطع عضو اعضاء غیر رئیسه ۱۱۴
- حکم تبرع به اعضاء برای ضرورت متوقعه ۱۱۶
- قتاوا ۱۱۶
- بخش دوّم: موانع پیوند** ۱۱۹
- فصل اول: عدم جواز قطع عضو میت مسلمان** ۱۲۱
- اولین مانع عدم جواز قطع عضو میت مسلمان ۱۲۳
- رفع مانعیت عدم جواز قطع عضو میت مسلمان برای پیوند ۱۲۵
- پاسخ مجوزین قطع عضو میت مسلمان جهت پیوند به دلایل «هتک حرمت و اذلال مومن» ۱۲۶
- پاسخ مجوزین قطع عضو برای پیوند به روایات «حرمت مثله» ۱۲۸
- خلاصه مطلب ۱۲۹
- فصل دوم: عدم جواز بیع اعضاء** ۱۳۱
- دومین مانع عدم جواز بیع اعضاء ۱۳۳
- خرید و فروش اعضاء ۱۳۳
- دلایل قائلین به عدم جواز بیع میت ۱۳۳
- اجماع ۱۳۴

- ۱۳۴ ..... وجه اعتباری
- ۱۳۵ ..... قیاس بیع اعضاء به بیع حر
- ۱۳۶ ..... عدیم النفع بودن بعد از قطع عضو
- ۱۳۶ ..... تمسک به آیات
- ۱۳۷ ..... روایات
- ۱۳۹ ..... جواب به ادله مانعین جواز بیع اعضاء میتة
- ۱۳۹ ..... جواب بر اجماع
- ۱۴۰ ..... جواب بر دلیل وجه اعتباری
- ۱۴۱ ..... جواب بر قیاس بیع اعضاء به بیع حر
- ۱۴۲ ..... جواب بر عدیمالنفع بودن بعد از قطع
- ۱۴۲ ..... جواب به آیات
- ۱۴۲ ..... جواب به روایات
- ۱۴۵ ..... روایات دال بر جواز بیع میتة
- ۱۴۶ ..... جواب مخالفین بیع میتة به روایت صیقل
- ۱۴۷ ..... اشکال بر روایت صیقل
- ۱۴۹ ..... پاسخ به اشکالات روایت صیقل
- ۱۵۰ ..... جواب به اشکال دوم
- ۱۵۱ ..... جواب به اشکال چهارم
- ۱۵۲ ..... طرق جمع بین روایات مانعین و مجوزین بیع میتة
- ۱۵۶ ..... خلاصه مطلب
- ۱۵۶ ..... موانع متوهمه بیع اعضاء
- ۱۵۷ ..... نجاست عضو قطع شده
- ۱۵۹ ..... میتة بودن عضو قطع شده

- روایات دال بر عدم جواز انتفاع از مردار ۱۵۹
- روایات دال بر جواز انتفاع از مردار ۱۶۱
- جمع بین روایات جواز و عدم جواز استفاده از مردار ۱۶۳
- سومین مانع متوهمه : عدم صدق مال ۱۶۴
- خلاصه مطلب ۱۶۵
- چهارمین مانع متوهمه: عدم حلیت منفعت ۱۶۶
- خلاصه مبحث ۱۶۶
- بیع اعضاء انسان زنده ۱۶۷
- خلاصه مطلب ۱۶۸
- دیدگاههای فقها پیرامون فروش یا اهداء عضو ۱۶۸
- دیدگاه اول - اهداء اندام مورد نیاز برای پیوند، جایز است ۱۶۹
- دیدگاه دوم - اگر فروش یا اهداء عضو برای دهنده عضو ضرر نداشته باشد، جایز است ۱۷۱
- دیدگاه سوم - جدایی حکم تکلیفی از وضعی و صحت بیع ۱۷۲
- دیدگاه چهارم - فروش جایز نیست ۱۷۲
- فتاوا ۱۷۳
- فصل سوم: عدم جواز صلاه بعد از ترقیع (پیوند) ۱۷۷
- سومین مانع عدم جواز صلاه بعد از ترقیع (پیوند) ۱۷۹
- مسأله طهارت و نجاست عضو قطع شده ۱۷۹
- میته بودن ۱۷۹
- فصل چهارم: عدم مملوکیت ۱۸۳
- چهارمین مانع عدم مملوکیت ۱۸۵
- فصل پنجم: آیه فلیغیرن خلق الله ۱۸۷

۱۸۹.....	پنجمین مانع پیوند و آیه فلیغیرن خلق الله.....
۱۹۲.....	خلاصه مطلب.....
۱۹۳.....	فصل ششم: تأخیر کفن و دفن میت.....
۱۹۵.....	ششمین مانع تأخیر کفن و دفن میت.....
۱۹۷.....	بخش سوّم: فروع متفرقه پیوند.....
۱۹۹.....	فصل اول: وصیت به قطع عضو.....
۲۰۱.....	وصیت.....
۲۰۲.....	وصیت به قطع عضو بر مبنای مجوزین قطع عضو میت مسلمان جهت پیوند.....
۲۰۵.....	وصیت به قطع عضو بر مبنای مخالفین قطع عضو میت.....
۲۰۶.....	فتاوا.....
۲۰۹.....	تبرع به اعضاء میت.....
۲۰۹.....	نظر موافق.....
۲۰۹.....	نظر مخالف.....
۲۱۰.....	خلاصه مطلب.....
۲۱۳.....	فصل دوم: حکم دیه عضو قطع شده.....
۲۱۵.....	دیه.....
۲۱۵.....	اقوال فقها پیرامون دیه قطع عضو.....
۲۱۶.....	صور دیه.....
۲۱۶.....	صورت اول.....
۲۱۷.....	صورت دوم.....
۲۱۸.....	صورت سوم.....
۲۱۸.....	دلیل قائلین به ثبوت دیه.....

۲۱۸	.....	دلیل مخالفین ثبوت دیه
۲۲۰	.....	خلاصه مطلب
۲۲۱	.....	صورت چهارم
۲۲۱	.....	صورت پنجم
۲۲۲	.....	صورت ششم
۲۲۲	.....	صورت هفتم
۲۲۵	.....	فصل سوّم: حکم ضمان عضو قطع شده
۲۲۷	.....	ضمان در تشریح
۲۲۷	.....	فتاوا
۲۳۱	.....	فصل چهارم: حکم عضو اخذ شده
۲۳۴	.....	فتاوا
۲۳۵	.....	حکم غصب بعضی از اعضاء بدن زنده یا مرده
۲۳۷	.....	فصل پنجم: مرگ مغزی
۲۳۹	.....	ضرورت پیوند از شخص مبتلا به مرگ مغزی
۲۳۹	.....	لزوم تسریع در اخذ عضو از مبتلایان به مرگ مغزی
۲۴۱	.....	معیار تشخیص مرگ
۲۴۳	.....	راههای تشخیص مرگ مغزی
۲۴۴	.....	آزمونهای بالینی
۲۴۷	.....	خلاصه مطلب
۲۴۸	.....	فتاوا
۲۵۱	.....	بخش چهارم: حکم پیوند اعضاء
۲۵۳	.....	فصل اول: حکم پیوند اعضاء از منظر فقه شیعه

۲۵۵	پیوند اعضاء .....
۲۵۵	اقسام پیوند اعضاء به نسبت عضو اخذ شده .....
۲۵۷	حکم پیوند عضو اخذشده از خود فرد .....
۲۵۷	اخذ عضو برای فردی از فرد دیگر .....
۲۵۸	حکم پیوند عضو کافر به مسلمان .....
۲۵۸	حکم پیوند عضو مسلمان به کافر ذمی .....
۲۵۹	حکم پیوند عضو مسلمان به کافر حربی .....
۲۵۹	حکم پیوند عضو از حیوان .....
۲۶۱	حکم پیوند به خاطر تحمیل .....
۲۶۱	خلاصه مبحث .....
۲۶۳	فصل دوم: حکم پیوند اعضاء از منظر فقه اهل سنت .....
۲۶۵	قطعنامه .....
۲۶۷	نظر موافق با پیوند .....
۲۶۹	نظر مخالف .....
۲۷۳	کتابنامه .....
۲۷۵	منابع فارسی .....
۲۷۷	منابع عربی .....

هدف اصلی علم طب از آغاز پیدایش تاکنون، درمان و نجات جان انسانهای بیمار بوده است و پیشرفتهای تدریجی آن در قرون اخیر و جهش آن طی چند دهه گذشته همراه با پیشرفت سایر علوم تجربی، تحولات عظیمی را فراراه دانشمندان قرار داده است.

یکی از این تحولات پدیده پیوند اعضا است که با تزریق خون آغاز شد و با پیوند قریبه (از مرده به زنده) تداوم یافته است و طی سالهای اخیر با پیوند سایر اعضا سیر تکاملی خود را می‌پیماید. پدیده پیوند اعضا همچون سایر شاخه‌های علم پزشکی که اخیراً در ایران اسلامی با همت پزشکان دانشمند گسترش یافته است، می‌رود تا به عنوان درمان اساسی و نهایی بسیاری از بیماریها پذیرفته شود.

از آن جا که قوانین حاکم بر جامعه اسلامی برگرفته از تعالیم و حیانی است باید برای مسائل مستحدثه‌ای نظیر پیوند اعضا و فروع آن نیز، حکم شارع مقدس را استنباط و اجتهاد نمود؛ بنابراین این وظیفه خطیر بر دوش فقهاء، مجتهدان و اندیشمندان جامعه اسلامی است که با بذل جهد و تلاش بی وقفه خویش حکم الله را در این مسئله نوظهور تبیین نمایند.

در این راستا نویسنده نیز با بضاعت اندک خویش در تبیین، جمع آوری اقوال، تبویب و تعیین طریق ورود به بحث و استنباط و استخراج حکم الله در این زمینه، گامی بس ناچیز برداشته است و در این اثر سعی شده است که موضوع پیوند اعضا با تمام فروعاتش از منظر فقه شیعه مورد بررسی قرار گیرد و حکم فقهی آن بیان گردد.

کتاب حاضر در چهار بخش تدوین شده است. در بخش اول قطع عضو و احکام آن که شامل حکم قطع و تشریح به حسب احکام اولی، قطع به حسب حکم ثانوی، حکم قطع عضو از انسان زنده و در بخش دوم موانع پیوند که شامل عدم جواز قطع عضو میت مسلمان، عدم جواز بیع اعضاء، عدم جواز نماز، عدم مملوکیّت، آیه فلغیرن خلق الله، تأخیر کفن و دفن میت و بخش سوم فروع متفرقه پیوند که شامل وصیت به قطع عضو، دیه قطع عضو، ضمان در تشریح، حکم اخذ عضو قطع شده، حکم مرگ مغزی و بخش چهارم حکم پیوند اعضاء از دیدگاه فقه شیعه و در انتها به صورت بسیار مختصر دیدگاه های موجود بین اهل سنت بیان شده است و در انتهای هر فصل فتاوی فقهای برجسته معاصر پیرامون مباحث ذکر شده بیان شده است. امید است که جویندگان علم و احکام الهی را یاری رساننده و مرضی حق واقع گردد.

سیده فاطمه طباطبائی

اردیبهشت ۹۴

تاریخچه پیوند

مطالعه کتب طب قدیم بیانگر آن است که پزشکان قدیم نیز از پیوند اعضاء بی-اطلاع نبوده‌اند. در قرن دوم قبل از میلاد، جراحان چینی به نام هوآتووپین چیزو (Huato & Pien chiso) فرضیه پیوند بعضی بافتها و اعضاء را ارائه دادند، اما چون شرایط جراحی در چین آن دوران مناسب نبود، بنابراین این گزارشها بیشتر به یک افسانه شایع داشت.

داستان کلاسیک پیوند اعضاء در مغرب زمین بر از نمادهای مذهبی است و رهبران مذهبی آشنا به علم پزشکی از جمله دومیا و کاسموس (Dosm & Domia) در سالهای ۳۰۵-۲۸۵ بعد از میلاد باعث رشد و نمو آن شدند. بر طبق این داستان پای یک شخص تازه فوت شده به طور موفقیت آمیز به شخصی که قبلاً پایش قطع شده بود، پیوند زده شد.

اولین گزارشها از خود پیوندهای پایدار (Autogenous pedical graft) از پیشانی، گردن و گونه‌ها برای بینی، گوش و لب در کتاب سانسکریت هند به نام سارشروتا شامیتا (Surshruta shamita) پیدا شده است که سارشروتا در حدود قرن دوم و سوم قبل از میلاد زندگی می‌کرده است. کارهای اروپائیان در جراحی پلاستیک از کارهای وی منشا گرفته است.

در قرن ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ میلادی مدارس ایتالیا مهد علم پزشکی در اروپا بود و گاسپارو (Gasparo) با نشر گزارشی از روشهای پیوند و ترمیم بینی گام بلندی در جهت طرح پیوند اعضاء برداشت.

توجه دوباره و گرایش مجدد به پیوند اعضاء با تلاش جان هانتز (Joh Hunter) پدر جراحی تجربی شروع شد که جراحی را به عنوان یک هنر مکانیکی و علم تجربی بیان کرد. او به طور موفقیت آمیز اولین دندان آسیای کوچک بیمار را چند ساعت پس از خارج کردن سر جای خود کاشت. بعد از مرگ هانتز، آقای بارونیو (Baronio) در سال ۱۸۰۴ گزارشهای خودش را در مورد پیوند آزاد قطعاتی از پوست در گوسفندان ارائه داد.

۱۸ سال بعد، دیفنباخ (Diefenbäch) نظریات خودش را جمع به پیوند تجربی و درباره به وجود آمدن بافتها و به دنبال آنها گزارش کارهای بالینی خود را برای گسترش حوزه پیوند اعضاء منتشر کرد.

در اوایل سال ۱۸۱۰ میلادی براونت سکوارد (Brown Sequard) با به کار بردن شیوه هانتز، دم موش را داخل تاج خروس کاشت و تمام بیضه یا قسمتی از بیضه خوکیچه هندی جوانی را به سگهای پیر پیوند زد.

پیوند موفقیت آمیز قرنیه در سال ۱۹۰۰ توسط زورین (Edward Zorin) انجام شد. در اواخر قرن نوزدهم، تحقیقات به سمت زیست شناسی پیوند و بررسی علت عدم موفقیت بعضی از پیوندها بین یک گونه یا گونه‌های مختلف تغییر جهت داد.

در اوایل قرن بیستم، پیز (Pays)، مورفی (Murphy)، تابو لاری (Tabulary)، مورال (Moral) و ماتوس (Matos) باعث پیشرفت روشهای شریان دوزی (آرتروپورافی) شدند.^۱

سال (۱۹۰۲) دکتر آلکسیس کارل (Alexis carel) کارهای اساسی را در پیوند عروق با انجام پیوند عروقی اعضاء مختلف شامل کلیه، قلب، تیروئید، پاراتیروئید، تخمدان و پیوندهای آزاد عروقی در حیوانات مختلف به انجام رسانید. در سال ۱۹۵۴ در یکی از بیمارستانهای بوستون در آمریکا اولین پیوند کلیه با موفقیت از یک دوقلوی مشابه که برادر وی دچار نارسایی شدید کلیه بود، انجام گرفت.^۲

در سال ۱۹۶۸ اولین پیوند قلب انسان در شهر کیپ تاون آفریقای جنوبی توسط پروفیسور کریستین برنارد انجام شد.

در سال ۱۹۷۰ بورل، سیکلو سپورین را کشف کرد که یک سرکوبگر ایمنی قوی بود. این کشف منجر به نزدیک شدن عملی به پیوند اعضاء دیگر مثل قلب، کبد، ریه و پانکراس شد.^۳

^۱ دکتر باقر لاریجانی، نگرشی جامع به پیوند اعضاء، ص ۲۱-۲۰، سال ۱۳۷۷.

^۲ دکتر سید حسین فتاحی معصوم، مجموعه مقالات سمینار دیدگاههای اسلام در پزشکی، مقاله دکتر علی شمس، ص ۳۶۹، ۱۳۷۱.

^۳ دکتر باقر لاریجانی، نگرشی جامع به پیوند اعضاء، ص ۲۲.

پیوندهای دیگری که هم اکنون رایج است، پیوند قرنیه، کبد، ریه پانکراس و اخیراً مغز می باشد. منابع تامین پیوندها بر سه گونه است: انسان زنده، جسد و افرادی که به مرگ مغزی دچار شده اند.

اکثر پیوندها منحصرأ از افرادی که دچار مرگ مغزی شده اند، به دست می آیند، مانند لوزالمعده (پانکراس)، کبد، قلب و ریه.

برخی هم مانند کلیه و مغز استخوان از انسان زنده و همچنین از مبتلایان به مرگ مغزی به دست می آید.

برخی همچون قرنیه هم از جسد و هم از مبتلایان به مرگ مغزی به دست می آید.

در ایران سالهاست که دو نوع پیوند انجام می شود. پیوند کلیه در سال ۱۳۴۷ در شیراز انجام شد. پیوند قرنیه و اخیراً پیوند مغزه استخوان نیز به جمع پیوندها پیوسته است.^۱

همچنین اولین مورد پیوند قلب از جسد در ایران، توسط دکتر سنجریان و همکارانش با موفقیت انجام گردید. امروزه حدود ۱۸ مرکز به طور کامل جوابگوی پیوند کلیه می باشد.^۲

^۱ دکتر سید حسین فتاحی معصوم، مجموعه مقالات سمینار دیدگاههای اسلام در پزشکی، دکتر علی شمس، ص ۳۶۹.

^۲ نگرشی جامع به پیوند اعضا، ص ۲۳